

Концепція створення ефективного механізму захисту конкуренції

У статті розглянуто основні складові механізми захисту конкуренції, основні принципи створення ефективного механізму захисту конкуренції, інструменти реалізації концепції ефективного механізму захисту конкуренції, критерій оцінки ефективного механізму захисту конкуренції.

Ключові слова: концепція, конкуренція, захист економічної конкуренції, ефективний механізм захисту конкуренції, інструмент реалізації, критерій оцінки.

В статье рассмотрены основные составляющие механизма защиты конкуренции, основные принципы создания эффективного механизма защиты конкуренции, инструменты реализации концепции эффективного механизма защиты конкуренции, критерий оценки эффективного механизма защиты конкуренции.

Ключевые слова: концепция, конкуренция, защита экономической конкуренции, эффективный механизм защиты конкуренции, инструмент реализации, критерий оценки.

The article considers the main components of the mechanism of competition, the setting up of an effective mechanism for protection of competition, the tools of the concept of an effective mechanism for protection of competition criterion for evaluating an effective mechanism for competition.

Keywords: concept, competition, economic competition, an effective mechanism for competition, tool implementation, evaluation criterion.

Постановка проблеми та її актуальність. Вагомою складовою частиною функціонування ринкового механізму є конкуренція. Саме вона є тією логічною необхідністю для ринкової економіки, формою боротьби суб'єктів ринкового господарства за переваги й механізмом, який регулює ситуацію на ринку. Тільки зважаючи на силу конкуренції, суб'єкти господарювання знижують свої витрати. Але це не головне значення конкуренції, тому що вона стимулює прогресивні перетворення в економіці.

Закономірно, що за умов конкуренції більшого успіху тобто прибутку досягнуть ті суб'єкти господарювання, хто запропонує споживачеві більш високоякісні товари, роботи та послуги за найнижчими цінами. Загальний обсяг цих товарів, робіт та послуг покращує основні показники функціонування економіки. Тому розуміємо, що конкуренція стимулює виробництво якісних товарів, зниження собівартості товарів, а відтак спонукає суб'єктів господарювання підвищувати ефективність виробництва, сприяє науково-технічному прогресу.

На сьогодні не викликає сумніву той факт, що формування ефективного механізму захисту економічної конкуренції є

життєво необхідною передумовою ринкової трансформації економіки України, укріплення її позицій на міжнародній арені.

В умовах створення в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки дослідження концепції створення ефективного механізму захисту конкуренції є досить перспективним напрямом дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідження питань економічної конкуренції знаходимо у працях Е. Аткинсона, Ф. Шерера, Д. Панзара, В. Баумоля, Р. Вилліга, Д. Стиглиц. Суттєві напрацювання в галузі конкурентної політики мають сучасні зарубіжні науковці, а саме Г. Хемел, Р. Нельсон, С. Уінтер, К. Прахалад, І. Ансофф, І. Кірцнер. Дослідження економічної конкуренції українських вчених до певної міри присвячені упорядкуванню вже напрацьованого матеріалу. Серед теоретичних розробок українських вчених хотілося б виділити С. Мочерного, В. Скотного, О. Устенко, М. Крачило, А. Гальчинського, О. Костусева, В. Лагутіна, С. Черненко, З. Борисенко.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування вирішення ряду проблем формування ефективного механізму захисту конкуренції в Україні, а саме: науково обґрунтовано сутність поняття «механізму захисту конкуренції»; визначено основні складові механізму захисту конкуренції; розроблено основні принципи створення ефективного механізму захисту конкуренції; розкрито етапи дослідження ефективності механізму захисту конкуренції; надано перелік конкретних завдань для функціонування ефективного механізму захисту конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Змагання між людьми за переваги у досягненні мети, їх прагнення до ствердження верховенства власних інтересів є притаманним людській природі явищем, підґрунтям для особистого та суспільного прогресу. Конкуренція існує на всіх рівнях та у всіх сферах суспільного життя – змагання відбувається як між окремими людьми за досягнення фізичних, професійних, творчих переваг, так і між господарськими одиницями, підприємствами, їхніми об'єднаннями за досягнення комерційних переваг, між державами за більший геополітичний та економічний вплив. У нещодавній історії людства мало місце навіть змагання між соціально-політичними системами та ідеологіями – капіталістичною та комуністичною.

Усі боки ринкової економіки прошиті відносинами конкуренції, яка врегулює певні економічні інтереси та є засобом здобутку цілі кожного виробника товарів чи послуг. На макроекономічному рівні конкуренція сприяє продуктивності праці та капіталу. Ресурси постійно перерозподіляються на користь динамічно зростаючих компаній, а ринок капіталу та ри-

нок праці підтримують необхідний доступ до ресурсів більш перспективному бізнесу. Іншим важливим макроекономічним показником позитивного впливу конкуренції є підвищення продуктивності за рахунок інноваційного розвитку виробництва. Нові компанії, змагаючись за ринки, активніше ідуть на ризик застосування нових технологій, ніж підприємства, які володіють багаторічним досвідом використання традиційних галузевих технологій. У сучасних умовах пошук нових способів виробництва стає головним фактором виживання підприємств на глобальних конкурентних ринках.

Конкуренція сприяє і власне інституційному розвитку економіки, забезпеченню ринкових відносин необхідною інфраструктурою, інформаційною підтримкою, ефективними методами обміну інформацією між учасниками ринку, без чого неможливо адекватно задовольнити попит. Загострення конкурентної боротьби в ринковому середовищі вимагає розроблення ефективного інституційного механізму державного регулювання конкурентних відносин з метою ефективною координації діяльності суб'єктів господарювання.

Концепція створення ефективного механізму захисту конкуренції дозволить забезпечити нормальне функціонування і постійний розвиток національної економіки. Це забезпечить задоволення потреб населення в благах, що відрізняються необхідними якісними і кількісними характеристиками. Тільки ефективний механізм захисту конкуренції сприяє збільшенню обсягів виробництва одночасно з підвищенням якості виробленого блага і зниженням його ціни.

Механізм – це внутрішній устрій, система чогось; це сукупність ситуацій і процесів, з яких складається певне явище. Разом із цим господарський механізм – це є сукупність елементів, які залежать один від одного, сукупність економічних законів, що зумовлюють динаміку руху елементів господарських механізмів, а також організаційну побудову економічної системи. Ринковий механізм – це взаємозв'язок і взаємодія основних елементів ринку: попиту, пропозиції, ціни, конкуренції, основних економічних законів (зміни попиту, пропозиції, конкуренції, рівноважної ціни, прибутку).

Р.А. Фатхутдінов визначає механізм дії закону конкуренції як «об'єктивний процес вимивання з ринку неякісної, дорогої продукції... Ніхто нікого не змушує підвищувати якість роботи, крім загрози банкрутства. Відповідно до закону конкуренції в світі відбувається об'єктивний процес підвищення якості продукції та зниження її питомої ціни... Закон конкуренції тривалий час може діяти тільки за наявності розробленого антимонопольного законодавства» [6, с. 316].

Приймаючи до уваги все вищевикладене, можливо формувати суть механізму конкуренції наступним чином. Під суттю механізму конкуренції передбачається постійне змагання, суперництво поміж суб'єктами ринку за ресурси, попит, ринкову владу. Це і протисторова деяких підприємців за частку ринку, і конкуренція між світовими економіками. Конкурентним ринкам притаманна суперництво. Саме суперництво, змагання є рушійною силою, яка забезпечує дося-

гнення кращого положення на ринку. Суб'єкти ринку в боротьбі витрачають весь спектр економічних методів досягнення конкурентних привілеїв.

Потрібно відзначити, що механізм конкуренції є складною системою, елементами якої є суб'єкти, об'єкти та предмет конкуренції, основні методи конкурентної боротьби, засоби впливу на розвиток конкуренції. Всі елементи механізму економічної конкуренції дуже тісно пов'язані між собою. Суб'єкти економічного суперництва різних рівнів – це споживачі, підприємства, галузі, регіони, національні економіки, які завдяки існуванню у них конкурентних переваг, виробляють якісні (неякісні) товари і послуги, що створюють предмет конкуренції, вони виборюють на ринку фактори виробництва, споживчий попит, ринкову владу. Суб'єкти конкуренції застосовують в боротьбі конкурентні стратегії і підкоряються існуючому конкурентному законодавству.

Ефективний механізм захисту конкуренції – це сукупність взаємодії дійових та результативних адміністративних, правових, економічних, психологічних систем, які побудовані на принципах вільної конкуренції, верховенства права і центральним економічним інтересам суспільства.

Під економічними важелями передбачається всебічне вдосконалення вже діючих ринкових механізмів. Це повинно носити постійний і неперервний характер. На сьогоднішньому етапі ринкових реформ вважаємо найбільш актуальні такі інструменти, як: по-перше, розвиток конкуренції, посилення її впливу на ціноутворення; по-друге, посилення державного регулювання суб'єктів природних монополій, підвищення прозорості їх діяльності; по-третє формування конкурентного середовища на ринках енергоносіїв, сільгосппродукції, транспортних перевезень, зв'язку, житлово-комунальних послуг, розміщення державного замовлення, централізованих капіталовкладень тощо. Основною економічною складовою розвитку ефективного механізму захисту конкуренції є заходи щодо стимулювання та захисту економічної конкуренції, що забезпечується формами державного регулювання відносин у сфері економіки. Запровадження таких заходів повинно здійснюватися збалансовано з урахуванням особливостей національної економіки, стану, структури й перспектив розвитку внутрішнього ринку.

Існує потреба у вирівнюванні умов конкуренції на регіональному та місцевих рівнях.

Відповідно до Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» [1], спроможність держави не тільки визначати, а й гарантувати єдині «правила гри» для всіх суб'єктів господарювання. Тому проводити дійсно ефективну політику розвитку конкуренції є основою інвестиційної привабливості економіки, головним чинником її стабільності.

Під юридичними важелями розуміється: ліквідація протиріч між різними нормативними актами (правотворча діяльність); оптимізація інструментів і засобів правового регулю-

вання економічних відносин; впровадження ефективного механізму дії конкурентного законодавства. Основні юридичні інструменти – це сукупність законодавчих, урядових та інших нормативно-правових актів, які сприяють розвитку конкуренції [2].

Під адміністративними треба розуміти наступне: по-перше, участь органів влади у прийнятті відповідних законодавчих та нормативно-правових актів; по-друге, проведення організаційних та контролюючих заходів шляхом розроблення та організація виконання заходів, спрямованих на запобігання порушенню конкурентного законодавства [3]; проведення моніторингу, перевірок, призначення експертизи; по-третє, застосування санкцій, накладення штрафів; по-четверте, запобіжні заходи шляхом інформування громадськості щодо розглянутих справ, накладених штрафних санкцій, надання рекомендацій, попередніх висновків, роз'яснень тощо. Основні адміністративні інструменти – це контроль економічної конкуренцією з боку держави, а також форма цілеспрямованої дії держави на функціонуючу економічну систему з метою підвищення рівня життя населення і забезпечення економічного зростання.

Під психологічними важелями розуміємо формування проконкурентна свідомості в суспільстві. Це охоплює всі види діяльності конкурентних відомств, які спрямовані на розвиток і захист конкуренції. Треба проводити роботу щодо ознайомлення інші державні установи, органи судової системи, суб'єкти підприємницької діяльності та широку громадськість з позитивним ефектом, який зумовлює конкуренція. Дане означає різноманітну діяльність через проведення семінарів з певних питань конкуренції, випуск прес-релізів щодо поточних справ, опублікування річних звітів і посібників, що містять критерії, якими керуються під час розгляду справ про порушення конкурентного законодавства, економічні дослідження, у тому числі дослідження впливу регулювання на ринки та галузі.

Функціонування не ефективного механізму захисту конкуренції має негативний вплив на ринки і можливий, коли існує контроль над певною часткою ринку, або недосконала конкуренція, яка включає такі види: монополія – влада одного продавця (монопсонія – влада одного покупця); олігополія – влада декількох великих фірм (олігопсонія – влада декількох великих покупців); монополістична конкуренція – змагання між різними за силою і впливу продавцями.

Функціонування ефективного механізму захисту конкуренції буде мати алокативну ефективність за умови існування досконалої конкуренції, повної інформації і повної відсутності побічних ефектів. Це ідеальний стан конкуренції, який у ринковій економіці можливий умовно. У такій системі ціна продукту, послуги дорівнює максимальним витратам на неї. Коли кожен виробник максимізує дохід, а кожен споживач максимізує корисність функціонує ефективний механізм захисту конкуренції і ніхто не зможе стати багатіше, не зробивши будь-кого біднішим.

На сьогодні не викликає сумніву той факт, що формування ефективного механізму захисту економічної конкуренції є життєво необхідною передумовою ринкової трансформації економіки України, укріплення її позицій на міжнародній арені. Захист вільної конкуренції у підприємницькій діяльності є одним з основних пріоритетів соціально-економічної політики держави та одним із головних завдань Антимонопольного комітету України. Значною мірою завдяки діяльності органів Антимонопольного комітету сьогодні в Україні створено і ефективно застосовуються сучасні правові механізми захисту економічної конкуренції, що відповідають європейським стандартам.

Принципи створення ефективного механізму захисту конкуренції

1. Орієнтація на постійний розвиток ефективного механізму захисту конкуренції.

2. Комплексний підхід спрямованості заходів досягнення ефективного механізму захисту конкуренції, який ґрунтується на становленні економічних, адміністративних, юридичних та психологічних підходів.

3. Облік чинників, які визначають ефективний розвитку механізму захисту конкуренції.

4. Визначення економічної складової розвитку ефективного механізму захисту конкуренції.

5. Визначення юридичної складової розвитку ефективного механізму захисту конкуренції.

6. Визначення управлінської складової розвитку ефективного механізму захисту конкуренції.

7. Визначення психологічної складової розвитку ефективного механізму захисту конкуренції.

8. Вплив зовнішнього середовища, в тому числі держави, на функціонування та розвиток ефективного механізму захисту конкуренції.

9. Формування цілісної концепції створення сприятливих умов для розвитку ефективного механізму захисту конкуренції

Інструменти реалізації концепції ефективного механізму захисту конкуренції:

1. Розробка програми розвитку ефективного механізму захисту конкуренції.

2. Організація постійного моніторингу зовнішнього середовища функціонування механізму захисту конкуренції через аналіз впливу держави, конкурентів та ін.

3. Створення системи прогнозування змін.

4. Державне регулювання механізму захисту конкуренції.

Критерій оцінки ефективного механізму захисту конкуренції:

Функціонування ефективного механізму захисту конкуренції це основні умови здорового ринку [4]. При здоровому ринковому механізму відбувається стійке економічне зростання, яке призводить до збільшення ефективності виробництва, підвищення добробуту населення, скорочення безробіття та інше.

Дослідження ефективного механізму захисту конкуренції:

Для визначення ефективності роботи механізму захисту конкуренції треба проводити дослідження: прогнозування ситуації та моделювання розвитку ситуації, до яких можуть призвести різні варіанти їх вирішення

До макроекономічних проблем суспільства напряду слід віднести гарантування функціонування ефективного механізму захисту конкуренції [5].

Для забезпечення здійснення заходів щодо захисту економічної конкуренції, крім передбачених законодавством механізмів, необхідна застосовувати такі механізми регулювання конкуренції:

1. Формування сприятливих умов і клімату довіри для господарюючих суб'єктів, що звертаються до Антимонопольного комітету України за допомогою оперативного реагування на отримані заяви про порушення, сигнали та публікації в засобах масової інформації.

2. Формування клімату неминучості застосування санкцій до господарюючих суб'єктів за порушення закону.

3. Співробітництво з органами державного управління та місцевого самоврядування; громадськими та міжнародними організаціями, які мають відповідну функціональну спрямованість, з метою формування сприятливого клімату для економічної конкуренції.

4. Забезпечення прозорості у діяльності, проведення прес-конференцій, співпраці із засобами масової інформації.

Висновки

Концепція створення ефективного механізму захисту конкуренції дозволить забезпечити нормальне функціонування і постійний розвиток національної економіки. Це забезпечить задоволення потреб населення в благах, що відрізняються необхідними якісними і кількісними характеристиками. Тільки ефективний механізм захисту конкуренції

сприяє збільшенню обсягів виробництва одночасно з підвищенням якості виробленого блага і зниженням його ціни. Формування ефективного механізму захисту конкуренції стимулює перехід виробника на нові, більш продуктивні технології. Це, у свою чергу, активним чином впливає на темпи і масштаби науково-технічної революції і розвиток національної економіки.

Список використаних джерел

1. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України від 30 квітня 2002 року.

2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» №2210–III від 11 січня 2001 р. // ВВР. – 2001. – №12. – Ст. 64; із змінами, внесеними згідно із Законами №380–IV (380–15) від 26 грудня 2002 р. // ВВР. – 2003. – №10–11. – Ст. 86; №762–IV (762–15) від 15 травня 2003 р. // ВВР. – 2003. – №30. – Ст. 247; №1344–IV (1344–15) від 27 листопада 2003 р. // http://www.amc.gov.ua/monopoli/law_protect.html

3. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 р. – №3659–XII // Відомості Верховної Ради. – 1993. – №50. – Ст. 472; із змінами, внесеними згідно із Законом №1907–III від 13 липня 2000 р. // Інфодиск ExpertLaw\\71973; Законом №762–IV від 15 травня 2003 р. // Інфодиск ExpertLaw\\135195.

4. Аткинсон Э. Б. Лекции по экономической теории государственного сектора: Учебник: Пер. с англ. / Э.Б. Аткинсон, Д.Э. Стиглиц. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 832 с.

5. М. Портер Конкуренция. – М.; СПб.; Киев: Вильямс, 2003. – 496 с.

6. Фатхутдінов, Р.А. Конкурентоспроможність організації в умовах кризи: економіка, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдінов. – М.: Видавничо-книготорговий центр «Маркетинг», 2002. – С. 316–317.

В.С. ГВОЗДЬ,

аспірант, НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Пропозиції щодо зменшення негативного впливу зовнішніх шоків на економіку України

У статті запропоновано заходи економічної політики щодо зменшення впливу зовнішніх шоків і кризових явищ на економіку України у середньостроковій перспективі. Визначено основні напрями зменшення залежності вітчизняної економіки від цін на енергетичні ресурси.

Ключові слова: ВВП, експорт, імпорт, ціна, світовий ринок, глобалізація, зовнішні чинники, припущення.

В статті пропозовані заходи економічної політики по уменьшению влияния внешних шоков и кризисных явлений на экономику Украины в среднесрочной перспективе. Определены основные направления уменьшения зависимости отечественной экономики от цен на энергетические ресурсы.

Ключевые слова: ВВП, экспорт, импорт, цена, мировой рынок, глобализация, внешние факторы, допущения.